

KÜTÜPHANELERDE KÜRTÇE ELYAZMALARI

AYHAN TEK

K

İTAP kültürü literatürü içinde elyazma eserlerin serencamları dikkat çekicidir. Günümüzde az sayıda sahafın elinde

bulunan ya da kişisel kütüphanelerde karşımıza çıkan Arapça, Farsça, Kürtçe ya da Osmanlı Türkçesiyle yazılmış elyazma eserlerin sahaf piyasasındaki görünürlükleri gün geçtikçe azalmaktadır. Saydığımız bu diller içerisinde Kürt medreseleri olarak anılan ilmî çevrelerin etrafındaki okur/yazar kitlesinin telif/talim edegeldiği Kürtçe eserler ve bu eserlerin elyazma nüshaları, derkenarda kalmıştır. Bu bağlamda özellikle Türkiye'deki Kürtçe elyazma eserlere ait nüshaların çok azı, bir kütüphanede korunma/kayıt altına alınabilmiştir. Son 200 yıla ait Kürtçe eserlerin elyazma nüshaları, daha çok şahsî kütüphanelerde karşımıza çıkmaktayken daha eski eserlerin nüshalarıysa Kürdoloji alanında çalışmış Doğubilimci araştırmacıların çabalarıyla özellikle Rusya ve Almanya gibi ülkelerin kütüphanelerinde kaydedilmiştir.

Kürtlerin kültür ve tarihi ile en erken ilgilenen araştırmacıların Rus şarkiyatçıları olduğu söylenebilir. Bu sebeple Petersburg'daki Doğu Bilimleri Akademisindeki arşiv, neredeyse 200 yıllık bir geçmişe sahip olup, Kürtçe eserler bakımından en zengin arşivlerden biridir. Bu koleksiyon, Rusya'nın Erzurum konsolosu olan Auguste Jaba (1801-1894)'nin Mela Mehmûdê Bayezîdî (öl. 1867)'nin vasıtasıyla haberdar olup derlediği elyazma eserler bakımından önemlidir. Çünkü bu koleksiyon içerisinde Kürtçe edebiyatın klasik metinlerinin yanı sıra, dil çalışmalarından folklor çalışmalarına değin, önemli elyazmaları yer almaktadır. Kürt edebiyatının en önemli metinlerinden olan Ehmedê Xanî (öl.1707)'nin *Mem û Zîn*'i, Selîmiyê Hîzanî'nin *Yusuf û Zuleyxa*'sı, Feqiyê Teyran'ın *Şêxê Sen'an ve Zembîlfiroş*'u, Siwadi'nin *Leyla û Mecnûn*'u ve Siyahpoş'un *Seyfûlmülük* gibi edebi

metinlerden, iki-dilli sözlükler ile dil ve folklor derlemelerine dair elyazmaların görüldüğü bu koleksiyondaki eserlerin çok azının tekrar okurla buluşturulup yayınladığını ifade etmeli. Bununla beraber aynı akademide Kürtçe elyazmaları üzerine çalışmış olan Margarita B. Rudenko gibi araştırmacıların katkılarıyla özellikle Rusya'da önemli bir Kürtçe elyazma koleksiyonunun varlığından söz etmek gerekir.

Avrupa'daki kütüphanelerde bulunan Kürtçe elyazma nüshalara baktığımızda ise Berlin Devlet Kütüphanesindeki Doğu Elyazmaları bölümündeki eserlere değinmek gerekir. Bu bölümde özellikle *Mem û Zîn* mesnevisinin nüshaları ve bunların içinde de Süryani dilindeki *Mem û Zîn* çevirisinin elyazması önem arz etmektedir.

Irak'ta Bağdat Devlet Kütüphanesinde zamanında pek çok Kürtçe elyazmanın mevcut olduğundan araştırmacıların çalışmaları sayesinde haberdarız. Bununla beraber Irak'ın kuzeyinde Kürtlerin resmî kurumlara sahip olmasının da etkisiyle Kürtçe klasik eserlerin pek çoğu korunabilmiş ya da yeniden yayınlanıp okurlara ulaştırılabilmiştir. Bu çerçevede özellikle Elî Qeredaxî, Sadiq Bahaddîn Amêdî, Ebdurreqîb Yusuf, Tehsîn İbrahîm Doskî ve Seîd Dêrîşî gibi araştırmacıların emekleri oldukça değerlidir. Aynı şekilde Süleymaniye'deki "Bingey Jîn" gibi elyazma eserleri koruyup tamir etme amacıyla kurulan araştırma merkezlerinin ve Spîrêz ve Aras Yayınları gibi kurumların bu alandaki katkıları çok kıymetlidir.

İran'daki duruma baktığımızda Kürtlerin yaşadığı bölgelerle beraber Tahran'daki elyazmalardan söz edebiliriz. Türkiye'dekine benzer bir alfabe değişikliğinin yaşanmadığı İran ve Irak gibi ülkelerde elyazma dediğimiz eserlerin günlük dil ve okuma kültürünün içinde kaldığını hatırlatmak gerekir. Bu sebeple özellikle İran'da Kürtçe eserler de Farsçayla aynı alfabeyle yazıldığından gerek kütüphane koleksiyonlarını

taramak, gerekse günlük hayat içinde dolaşan nüshaları takip etmek, özellikle Türkiyeli araştırmacılar açısından, biraz daha zordur. Bu bağlamda, en azından Türkiye'deki Kürt dili uzmanları açısından, Kürtçe elyazmaların İran'daki maceraları tamamlanmamış gibidir. Yine de Tahran'daki Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı Millî'deki eserler ile Dairetü'l-Ma'arif gibi kurumlardaki eserleri anmamız gerekir.

Kürtçe eserlerin oldukça geniş bir coğrafyada dolaşıma girdiği, çeviriler yoluyla diller arası yolculuklara çıktığı görülmektedir. Bu çerçevede dünyanın birçok önemli şehir kütüphanesinden şahsî ve kurumsal koleksiyonlara kadar girebilmiş Kürtçe yazma eserlerin Türkiye'deki akıbetine baktığımızda ise bunların çoğunlukla İstanbul'daki kütüphanelerde karşımıza çıktığını söylemeliyiz. Özellikle Süleymaniye Kütüphanesi ve Millet Kütüphanesi başta olmak üzere Arkeoloji Müzesindeki Kürtçe eserleri anmak gerekir. Bu kütüphanelerde özellikle *Mem û Zîn*, *Melayê Cizîrî Divanı* ile Melayê Bateyî'nin *Mewlîd*'i başta olmak üzere Kürt edebiyatının temel metinlerinden nüshalar bulunmaktadır. Ankara'da da Millî Kütüphane ve Türk Dil Kurumu Kütüphanesi ve Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesinde bulunan az sayıdaki Kürtçe elyazmayı da sayabiliriz.

Yazılan her bir eserin başlı başına bir hikayesinin olduğu düşünülürse, bazen sadece bir nüshaya sahip eserlerin hikayeleri de nüshaları gibi biricik olabilmektedir. Nitekim sadece bir nüshası bulunan ve bunun da kayıplara karıştığı eserlerin yolcuğu erken bitebilmektedir. Bundan dolayı nüshaları günümüze kadar gelen eserler, sadece nüsha sayısı bakımından "biricik", "eşsiz" ya da "nadir" eser olabilmektedir. Bu çerçevede Türkiye'de diğer dillerdeki elyazmalara göre daha zorlu bir yolculuk geçirmiş Kürtçe elyazmalar, gerçek anlamda "nadir eserler" arasındadır. ■